

Portal SliKom: skupina entuziastov prostovoljcev z okvaro vida

Nina Zavašnik in Gradimir Kragić

Objavljeno v reviji: [Rikoss 2023 / 4](#)

Ko odpove sistem in primanjkuje strokovnjakov, je za nas, osebe z okvaro vida pomembno, da si med seboj pomagamo. To je moto skupine prostovoljcev z okvaro vida, imenovane Portal SliKom, ki jo predstavljamo v tem prispevku. Po kratkem orisu razvoja bralnikov zaslona in brajernih vrstic sledi opis računalniškega opismenjevanja slepih in slabovidnih v državah nekdanje Jugoslavije, razvoj iniciative SliKom in njeno preoblikovanje v portal, ter predstavitev aktivnosti, zlasti cikla Zoom sestankov 'Živeti z okvaro vida'.

Pred nekaj več kot dvajsetimi leti so informacijske tehnologije, ki so med drugim omogočale tudi dostop do spleta, v življenje slepih iz republik nekdanje skupne države vstopile s počasnimi in negotovimi koraki. Četudi niso bile deležne podpore, ki bi si jo zaslužile glede na svoj pomen in možnosti, ki jih ponujajo, so dovolj vztrajnim, ki so glede dostopnosti premagali začetne ovire, in dovolj radovednim, ki so se posvetili usvajanju novih znanj, prinesle velike spremembe, neslutene perspektive kot tudi številne prednosti in ugodnosti za učenje, delo, komunikacijo in nenazadnje tudi zabavo.

Kadar govorimo o prvih korakih rabe informacijskih tehnologij pri slepih in slabovidnih, je treba razlikovati čas, ko so ti omenjene tehnologije začeli uporabljati, in čas, ko so zanje postale dostopne spletne storitve, kot so bile na začetku e-pošta, spletne strani, klepetalnik ipd. Pri rabi informacijskih tehnologij brez prvih korakov ne bi bilo niti obdobja, kjer govorimo o dostopu do spletnih storitev za osebe z okvaro vida. Kot pomembno prvo informacijsko tehnološko rešitev velja omeniti prvi brajerski tiskalnik iz leta 1971. Prvi brajerski tiskalnik BD 3 je izdelalo podjetje Triformation Systems, pozneje Enabling Technologies. Slepici so sprva uporabljali računalnike z brajerno vrstico in šele nato z bralnikom zaslona. Pomembno vlogo pri tem je odigrala prva brajerska vrstica Papenmeier, ki so jo v sodelovanju z dr. Wernerjem Boldtom z Univerze v Dortmundu zasnovali leta 1975.

Tudi na območju nekdanje Jugoslavije so se pojavile inicijative za uvajanje sodobnih idej in rešitev v prakso. Pomemben premik na področju izobraževanja je bil pojav prve generacije slepih in slabovidnih programerjev, ki se je v šolskem letu 1979/80 vpisala v srednjo šolo v Centru za slepe otroke in mladino v Sarajevu in je prvič na omenjenem območju pridobila naziv programer. Nekateri izmed njih so se kot programerji tudi zaposlili.

V drugi polovici osemdesetih in prvi polovici devetdesetih let so v takratni skupni državi pri rabi informacijskih tehnologij za slepe pomembno vlogo odigrale naslednje tehnološke rešitve:

- JUNO naprava - Zagreb;
- BLAST naprava - Beograd;
- Filip naprava - Banja Luka;
- doprinos prof. dr. Arsena Šurlana, avtorja več kot 100 patentov, od katerih je nekaj informacijskih patentov namenjenih slepim;

- TESS naprava - Split;
- govorna enota „Žučko“, ki jo je kreiral prof. dr. Siniša Ilić - Priština/Beograd.

Zanimivo je, da se v državah nekdanje Jugoslavije ni nihče od slepih resno lotil raziskovanja razvoja in rabe informacijskih tehnologij za osebe z okvaro vida. Nastalo je nekaj krajših prispevkov in kakšna posamezna predstavitev, ki je vključevala tudi primere bralnikov zaslona iz tedanjega časa, toda to je daleč od vseobsežnega znanstveno-raziskovalnega dela. Prav zaradi pomanjkanja tovrstnih raziskav prihaja do situacij, da nekdo izdela tehnološko rešitev, ki jo predstavi kot nekaj revolucionarnega, kar bo slepim prvič omogočalo delo z računalnikom.

Na prostoru nekdanje Jugoslavije se je internet pojavil v začetku druge polovice devetdesetih let, toda zaradi pomanjkanja ustrezne programske opreme slepi niso bili tisti, ki so ga uporabljali prvi. Zgolj posamezniki bi lahko rekli, da so že takrat uporabljali spletne storitve in bi lahko ocenili njihovo dostopnost. Za primerjavo je zanimiv podatek, da je OZN že v dokumentu „Standardna pravila za izenačevanje možnosti invalidov“ iz leta 1993, v poglavju „Dostopnost informacij in komunikacije“ pravilo 5 (B 10), poudarila:

“... Države morajo zagotoviti, da bodo nove računalniške informacije in sistemi storitev, ki so dani v javno uporabo, dostopni ali prilagojeni od samega začetka tako, da bodo dostopni tudi osebam z invalidnostjo.”

Prve smernice za spletno dostopnost so bile objavljene že januarja 1995, in sicer takoj po Drugi mednarodni konferenci o spletnih vsebinah v Chicagu leta 1994, na kateri je oče interneta Tim Berners-Lee v svojem govoru prvič omenil dostopnost za osebe z invalidnostjo. Prvi standard o dostopnosti „WCAG“ je bil uradno objavljen 5. maja 1999 in je postal W3C priporočilo. WCAG 1.0 je sestavljalo 14 smernic, ki predstavljajo osnovo za dostopno oblikovanje. Vsaka smernica predstavlja osnovno temo za dostopnost spletnih vsebin in opisuje, kako je smernico treba uporabiti ob določeni lastnosti spletne strani.

Zaradi ekonomske krize, ki je v devetdesetih letih preteklega stoletja zajela države nekdanje Jugoslavije, slednje niso mogle iti v korak s časom z ekonomsko razvitimi državami sveta, kar se je odražalo tudi na dostopnosti informacijskih tehnologij za osebe z okvaro vida. Slepí s tega območja se z rabo spletnih storitev začenjajo srečevati konec 20. stoletja, številčneje pa na začetku novega tisočletja, ko je Windows 98 zamenjal Windows XP. Najpogostejše uporabljane spletne storitve iz tega obdobja so e-pošta, spletne vsebine, klepetalnik IRC, brskalniki ipd. To je bil čas Dial Up povezave in najvišje hitrosti do 56 KBS. V primerjavi z današnjim časom je bila ta hitrost zelo skromna, vendar je zadoščala za pošiljanje ali prejemanje e-sporočila brez obsežne priponke.

Na začetku so vsi uporabljali operacijski sistem Windows 98 in JAWS različici 3.0 in 3.5. Večina je za branje uporabljala Eloquence za angleški ali nemški jezik. Prav tako se je pojavil brezplačni bralnik zaslona Govorec za slovenščino. Bralniki zaslona za hrvaščino in srbščino so obstajali, vendar so bili precej dragi in za večino nedostopni. Tako kot je internet povezal strežnike in računalnike, prek njih pa uporabnike, so se tudi osebe z okvaro vida iz držav nekdanje Jugoslavije začele samoiniciativno organizirati in ustanavljati mailing liste, ki so omogočale medsebojno sodelovanje in pomoč izključno v obliki besedilnih sporočil. Mailing lista SliKom je bila ustanovljena v soboto, 29. junija 2002, in je bila ena izmed prvih deset list. Uradno je bila ustanovljena kot lista Esperanto društva Teslić, ki danes ne obstaja več.

Medtem ko so dogovori glede koncepta nove mailing liste še potekali, sta bila določena njena definicija in cilj - dve pomembni podrobnosti, ki še danes določata

njeno delovanje.

Gre za debatno listo. Ko je e-sporočilo poslano na debatno listo, je avtomatično preusmerjeno in posredovano na vse spletne naslove članov, ki so se prostovoljno prijavili, da bodo spremljali razprave na določene teme in v njih sodelovali. Lista ima ustanovitelja, ki je zgolj uradno njen lastnik, administratorja, ki se ukvarja s tehnično platjo njenega delovanja, in moderatorje, ki po določenih pravilih vodijo listo. Pravila se lahko razlikujejo za vsako listo in v razpravah sodelujoče člane. Pravila regulirajo status članstva, vrsto naročnine, dovoljenja za pošiljanje sporočil ipd.

Cilj mailing liste SliKom je zbiranje slepih in slabovidnih, ki uporabljajo računalnik ali pametni telefon z bralnikom zaslona, elektronskim povečevalom, brajevo vrstico ali ostalo dostopno strojno in programsko opremo ter govorijo ali razumejo enega izmed južnoslovanskih jezikov.

V preteklih 21 letih so se v sestavi ekipe, ki je vodila listo, zgodile različne spremembe, toda njen cilj in na samem začetku določen koncept sta ostala nespremenjena.

Listi je sledila postavitev spletne strani www.slikom.org, pozneje tudi z drugimi domenami. Da bi SliKom postal portal, mora po pravilih, ki veljajo v Bosni in Hercegovini, kjer je prijavljen, imeti tudi domeno www.slikom.ba. SliKom je torej tudi portal, od leta 2020 pa ima še spletno Zoom platformo za virtualna avdio in video srečanja, ki se uporablja predvsem za izobraževanja in ostale spletne sestanke.

V preteklih letih so se prek mailing liste spremljale različne teme in bilo je odgovorjeno na številna vprašanja, povezana z:

- operativnimi sistemi Windows XP, Vista, Win7, ki so odšli v pokoj, spremljamo pa še aktualni Windows 10 in najnovejši Windows 11;
- bralnikom zaslona JAWS od različice 3.0 do najnovejše 2023;
- bralnikom zaslona NVDA od njegovega nastanka do najnovejše različice 2023;
- s sintetizatorjem govora anReader od nastanka do zadnje različice 4.2.8 in spremljamo najavo novjših različic 5.x in 6.x;
- z brskalniki kot so Internet Explorer, ki se je zapisal v zgodovino, nastanek brskalnikov Firefox, Google Chrome, MS Edge idr.;
- s paketom Office od različice 2.000 do najnovejše 365, 2019 in novejše;
- s številnimi drugimi programi, vendar je njihov seznam predolg, da bi lahko našteali vse.

Lista brez doprinosa njenih članov ne bi bila uspešna. Glede na to, da je bil SliKom zamišljen kot debatna lista, se je samo po sebi razumelo, da bodo največji doprinos prispevali njeni člani z izmenjavo informacij, mnenj in izkušenj s perspektive t. i. naprednih uporabnikov. Za tiste, ki šele začenjajo usvajati osnovna računalniška znanja, je razveseljiva novica, da je SliKom mesto, kjer lahko zmeraj izpostavijo težavo, s katero so se srečali, vprašajo za pomoč in jo tudi dobijo v obliki odgovorov, navodil, priporočil ali pojasnil.

Izmenjava sporočil na listi je bil le eden izmed načinov medsebojne komunikacije med člani. V obdobju več kot dvajsetih let trajanja liste so se razvili številni drugi stiki, ideje in aktivnosti. SliKom je bil „štab“, okrog katerega so se zbrali in se med seboj povezali slepi programerji, ki še danes sodelujejo in glede na potrebe ponudijo konkretno strokovno podporo. Rezultat takšnega sodelovanja je nekaj konkretnih programov in sintetizatorjev: koledar z opomnikom, rezalnik, FIS ipd. Prav tako so bila napisana številna navodila, začenši s prevodom kombinacij tipk za JAWS 4.51

vse do najnovejših različic.

Izpostaviti velja izvedbo dveh seminarjev v organizaciji Centra za slepe in slabovidne otroke v Sarajevu z naslovom Strokovno in sistematično izobraževanje slepih kot nujen pogoj za uspešno delo na računalniku - teorija, praksa in izkušnje. Pobudo za seminar so podali člani liste SliKom, ki so tudi izvedli praktični del seminarja.

Poleg seminarjev pomemben dogodek predstavlja tudi Balkanska konferenca, posvečena informatiki in tehnologijam, ki se je v organizaciji Zveze slepih Srbije odvijala na Fruški Gori in kjer so sodelovali nekateri člani liste SliKom.

V času svetovne pandemije koronavirusne bolezni, ki je zahtevala zaprtje javnega življenja, kar je marsikoga z okvaro vida pahnilo v (še večjo) izolacijo in osamljenost, se je rodila ideja, da bi prek spletne platforme Zoom, za rabo katere je SliKom izvedel nekaj delavnic, lahko (vsaj teoretično) širili znanje in izkušnje s področja orientacije in mobilnosti oseb z okvaro vida, kar je v večini držav nekdanje Jugoslavije zaradi pomanjkanja strokovnega kadra, pripomočkov in izobraževanj še vedno dokaj problematično. Z izvajanjem Zoom sestankov smo pričeli v torek, 9. februarja 2021. Sestanki potekajo vsak drugi petek ob 19:00 v živo prek Zooma in z neposrednim prenosom na Facebooku, naslednji dan pa so posnetki dostopni tudi na našem Youtube kanalu [PortalSliKom](#). Od marca 2023 smo Zoom sestanke povezali v naziv Živeti z okvaro vida in še razširili tematska področja. Izvedli smo blizu 70 srečanj, na katera smo povabili goste iz različnih držav: Avstrije, Bosne in Hercegovine, Češke, Črne Gore, Hrvaške, Kanade, Poljske, Slovenije, Srbije ...

Kadar so gostovali predavatelji iz tujine, smo Zoom sestanke prevajali. Prevajala sta tudi nekdanji veleposlanik BiH v Afriki in aktualna veleposlanica BiH na Poljskem. Naš moto je: Ko odpove sistem in na voljo ni (dovolj) strokovnjakov, je edinole nam, osebam z okvaro vida, pomembno, kako bomo šli skozi življenje. Zato si moramo med seboj pomagati in se podpirati.

Tematska paleta Zoom sestankov je zelo pestra: od aplikacij za navigacijo in za prepoznavanje denarja, od dostopnosti spletnih vsebin, talnega taktilnega sistema, tehnik hoje z belo palico, psov vodnikov (gostili smo Centar Silver iz Hrvaške in Independence Dogs Austria) do priprave prtljage in potovanja, opravljanja gospodinjstskih in vsakodnevnih opravil, kjer smo kar nekaj sestankov posvetili pripravi (zdrave) hrane, do zaposlovanja, iskanja ljubezni, starševstva, preživljanja prostega časa ipd.

Izkušnje so nam pokazale, da si naši poslušalci želijo predvsem tem, ki zadevajo vsakdanje življenje. Teme prilagajamo glede na predloge in potrebe poslušalcev. Z januarjem 2022 smo pričeli tudi s ciklom sestankov Živeti z okvaro vida v praksi. Cilj tovrstnih sestankov, ki jih izvedemo nekajkrat letno, je predstaviti portret določene osebe z okvaro vida iz ene od držav nekdanje Jugoslavije, s čimer želimo spodbujati k (večji) samostojnosti in prikazati, da se (tudi v naših državah) da kaj narediti iz življenja. Glavni jezik sporazumevanja je hrvaščina oz. srbščina, v primeru večjega obiska oseb z okvaro vida iz Slovenije pa bomo poskrbeli za več prevodov v slovenščino.

Dodajmo še, da portal SliKom prek Zooma občasno glede na potrebe izvaja različne delavnice in izobraževanja npr. za uporabo pametnega telefona iPhone, programov Word in Excel, platforme Zoom, o oblikovanju besedil itn. Portal SliKom nima nikakršne finančne podpore. Vse aktivnosti, izobraževanja kot tudi pisna navodila so

plod dela slepih in slabovidnih posameznikov z vizijo, da mora za boljši jutri vsak nekaj prispevati.

Danes lista SliKom šteje 248 aktivnih članov. O njenih aktivnostih se lahko informirate tudi na njeni Facebook strani PortalSliKom in na spletni strani SliKonline, kjer boste poleg uporabnih informacij in napotkov našli tudi podatke za prijavo na naš naslednji Zoom sestanek. Vabljeni!

Spletna stran Portala SliKom:

<https://www.slikom.online/>

Youtube kanal:

<https://www.youtube.com/@portal.slikom>

Facebook stran:

<https://m.facebook.com/portal.SliKom>